

שבועות שנחתם גזר-דין

מכבשונה של תכנית מדגסקר

ישראל קאסטנר

אשר לכוונותיו לא הנית, בעצם, מקום לספ־קות הרבה, בנאומו הוזכר לשימחה, שנשא ב־30 ביאנואר 1939, הכריז היטלר בהטעמה כדרכו, „ש...אם יחזור ההון היהודי הבין־לאומי ויטיל את העולם למלחמה, יביא הדבר להעברת הגזע היהודי מן העולם.“ והן חמש־עשרה שנה קודם לכן כתב היטלר ב„מלחמתי“ לאמור: „...אילו החזיקו, בראשית המלחמה או בשעת המלחמה, שנים־עשר או חמישה־עשר אלף מן העברים הללו בתחום של אדיר־על...“ ויוליוס שטרייכר כתב ב„שטירמר“ ב־16 בספטמבר 1936 כי „ההשמדה היא הפתרון היחיד לשאלת היהודים“, ו„דאט שווארצה קור“, בטאונו הרשמי של ה„ס.ס.ס.“, הצהיר בקשיחות ובודאות ב־8 באבגוסט 1940, כי „על אירופה לדעת, שהשלום הגרמני הממשמש ובא שלום בלא יהודים יהיה...“

באתראות ואיומים לא היה, איפוא, מחסור. חזון תא־הגנים חי בנפש הפיהרר — כמסתבר מדבריו הנזכרים מתוך „מלחמתי“ — ימים רבים לפני שהגיע אל אפס קצהו של שלטון. הוא כתב על כך, דיבר על כך, שיעשע את נפשו ברעיון זה, כאשר יעביר הרוצח לעיני דמיונו את מעשה־הרצח על כל פרטיו ודקדוקיו, עוד בטרם יגמור אומר לעשותו. הנאצים היססו לרגע בשעה שמדמים היו, לאחר שהוכו את צרפת, כי היו לשליטיה של אירופה, ומשראו הכרת לעצמם ליישב, בעונה אחת עם הטלת „המשטר החדש“ ביבשת, גם את שאלת היהודים. כך גולדה תכנית מדגסקר.

לפי הודאת כמה נאצים הבקיאיים במסתרי התנועה היה הימלר אבי התכנית. האי הטרופי הזה, שהוא חלק מן האימפריה הצרפתית, נזכר לא אחת ולא שתיים בשנים הקודמות בספרות האנטישמית העולמית כמקום־גלות ליהודי אירופה — במנוגד לתכנית המדינה היהודית של הציונים, לאחר תבוסת צרפת בכלל האי להלכה בתחום שליטתו של הרייך השלישי.

אם מתוך בטחון עצמי מופלג ואם לשם חיזוק אמונתם בנצחון הגרמני, נכנסו הנאצים

האם אפשר היה למנוע את השואה? או שמא קו ישר ועקיב נמשך למן עליית היטלר לשלטון ועד להשמדת יהדות אירופה? פרשנוי הפאטא־ליסטיים של גורל העם היהודי בעיניהם אין החזר קיות של השתלשלות קורותינו בעשור החצי האחרונים בגדר ספק כלל. המעיין בספרות הנאצית של שנות טרס־המלחמה, בנאומיו של היטלר, מגיע לכלל אותה מסקנה גופה. ואף על פי כן היא נאלץ ההיסטוריון הבא, לאתר בדיקת כל הפרטים, הנושאים על כתפיהם את המגמה העיקרית של דבר־הימים, לקבוע, שבמרוצת השנים הנוראות הללו היה פרק־זמן קצר, הרף־עין כובש־נשימה, שבו ניתן להגות, כי אין הדבר רים מתגלגלים אל נקודת־השיא של הדרמה, כי כוחות־ההכרעה — מגמת דבר־הימים, האופי, מצבי־הרגע — אמרו בטירוף הפכפכנותם לזכות את העם היהודי בסיכוי של השארת־הקיום.

דברינו אמורים בתכנית מאדאגאסקאר. תכ־נית זו באה לעולם מתוך שכרון הנצחון הכביר על צרפת וימיה קצרים היו: לכל המרובה כמה שבועות, או שנים־שלושה חדשים, בין נצחון הגרמנים במערב, כלומר ראשית יוני 1940, ובין השעה שהחליט היטלר לתקוף את ברית־המועצות, הוא אמצע ספטמבר של השנה ההיא. היא נועדה להיות הביטוי הנעלה ביותר ל„נדיבות־הלב אשר לא תישנה“ של היטלר. עינו הן היתה זה שנים, זה עשרות שנים, קבועה בעם היהודי. די, במחשבותיו ותכניותיו ודאי חזרו חלילה מאות תחבולות וסכסיסים כיצד להעביר קיבוץ זה מן העולם. רעיון השמדתה הפיסית של היהדות היה נקודת־המרכז של טירופו. אם שקל את האפשרות לחזור בו מרעיון זה, מן הסתם סבור היה שבכך ימצא ערשה מעשה הומאני שהשיבותו יאה לשיעור־קומתו ההיסטורי. כן הנית כי גם העולם, כמוהו, עיניו נעוצות בגורלה של יהדות אירופה וכי מעבר למאבק־האזירים, ובמתעלם ממאורעות המלחמה, צופה העולם לדעת בראש וראשונה, מה יעשה היטלר ביהודים הנתונים בידו.

טריהחוף רודף-הכבוד וצריהמוה בחר דווקא במנדט להצדקת ההשתלטות על האי וישוב יהודים בו. חרף שנאתו לאנגליה, או דווקא בגללה, ניסה ריבנטרופ בכך לחקות שלא מדעת את בריטניה הגדולה. ועם זאת נתכוון להוכיח לעור-לם, שבמדיניות-ההתרחבות האימפריאליסטית שלו שואף הרייך השלישי לנהוג ביתר נדיבות-לב מהאנגלים. גדרה והיקפה של האבטונומיה המקומית שנועדה ליהודים במדגסקר עלו פי כמה על המידה השכיחה בשלטון-המנדט הבריטי. אך נשוב לרשימותיו של לוטר:

„תכנית מדגסקר קובעת העברת שבי-עה מיליוני יהודים מאירופה אל האי, לשם הבדלת היהודים הללו מן הארמים ולשם מניעת אפשרות מגעם-ומשאם עם עמי-אירופה הארמים.

במשלוח הראשון יש להביא לאי קבר-צה של יהודים עובדים בתורת חלוצים. בראש ובראשונה באים בחשבון בעלי-מקצוע, בעיקר בחקלאות, וכן פועלי-בניין, מהנדסים ורופאים עד גיל 45. במידה שתחסר המיכסה הדרושה של פועלים מומחים יושגו המילואים בדרך-הכשרה מקצועית“.

סגנונה המיוחד במינו של הביורוקרטיה הנאצית מכסה בקושי על משמעותם האמיתית של פסוקים אלה. ריבנטרופ סיגל לו דרך פלאגיאט את הרעיון הטריטוריאלי, ואת רעיון המנדט. ואילו הנאמר בתכנית הגרמנית בעניין שליחת חלוצים והכשרתם משמעו — שלא מדעת ושלא בכוונה תחילה — הכרה במפעלו החלוצי של הנוער היהודי בארץ-ישראל. במחלקה היהודית של אייכמאן היתה בקיאות רבה בענינים אלו. שם ידעו היטב על מסירות-נפשו והישגיו של הדור היהודי החדש בארץ-ישראל. זאת המרץ הזה ביקשו לגייס לשם פתרון שאלת-היהודים ברוח גרמניה הנאצית ולמענה.

אך גם פעולת הקרנות הלאומיות ידועה היתה להם. ועל פי מתכונתן ביקשו לפתור את הבעיה הקשה של מימון תכנית ההתישבות באי. בשייך לכך כתוב לאמור:

„היהודים רשאים לקחת עמהם עד 200 מארק במזומנים. שאר ההון היהודי יוצא לקניית מכשירים טכניים שונים. היתרה תופקד במוסד נאמנות להון היהודי. די. הקרקע לישובים יהודיים תיקנה בכס“

מיד בתכניות מרחיקות-לכת לפתרון שאלות שונות. אז עלה לבירור ממשי גם ענין הפתרון הסופי לבעית היהודים ע"י גירושם מאירופה וישובם במדגסקר. למחלקה היהודית של הגיס-טאפו, ובראשה אייכמאן, ניתנו הוראות לעבד תכנית מפורטת. תכנית זו הובאה לפני הימלר וקיבלה את הסכמתו. בפקודתו ביקר היידריך ב-24 ביוני 1940 את המיניסטר לעניני-חוף ריבנ-טרופ, שהשאלות הקולוניאליות היו בגדר סמכו-תו. היידריך חיות דעתו, כי שאלת היהודים לא יתכן שתיפתר בדרך הגירה. מן ההכרח לפתור פתרון טריטוריאלי במסגרת ישובן הכולל של בעיות אירופה. יש להגלות את יהודי אירופה לאי מדגסקר.

ריבנטרופ הביע את הסכמתו וביקש תכנית מפורטת. ב-15 באוגוסט 1940 העביר תיאור דאנקר, מנושאי-כליו של אייכמאן, שאחר כך נודע כרוצח-המונים בצרפת, בולגריה, איטליה והונגריה. למיניסטרי-החוף את תכנית מדגסקר, שבפרטיה לא נודעה ברבים עד היום. הטופס המקורי של התכנית לא נמצא. אולם על תכנון יעידו רשימותיו — שלא נודעו אף הן עד כאן — של פון לוטר, סגן מזכיר-המדינה במיניסטריון לעניני-חוף ומרצה של ריבנטרופ לענינים יהודיים.

„לאחר סיומה המוצלח של המלחמה — נאמר בתכנית — לפי הרשימות הללו — יקבע בחוזה-שלום, שכל היהודים חייבים לעזוב את אירופה (כלומר, גם את הארצות בעלות-הברית וגם את ארצות האויב). הם יועברו דרך כפייה לאי מדגסקר. מדגסקר ימסר בתוקף חוזה-שלום לשלטון מנדט גרמני. 25 אלפי הצרפתים, היושבים כיום הזה באי, יהיו חייבים לעזוב תוך זמן קצר את מדגסקר. ילידי האי ישארו, אך יובדלו מן היהודים. הנה"ל תהא תהיה נתונה בידי מושל משטרת, הכפוף במישרים להימלר. נמלי האי יהיו בסיסי-ציי גרמניים, שדות-התעופה — בסיסי-טיהתעופה גרמניים. ליהודים תינתן אבטור-נומיה: דואר, מסילת-ברזל, משטרה, שלי-טון מקומי וכו'...“

המאורעות סיכלו את התכנית. ספק הוא, אם כדאי לנתח את הגויות הנזכרות מבהינת המש-פט הבינלאומי. אגב, גויות אלו, נולדו על-כרכי ריבנטרופ. ולא דבר-מקרה הוא, שמיניסטר

סלה התכנית. משימה חדשה הושמה עליהם: ארגון שילוחם של היהודים מן הארצות השונות לפולין.

אופיינית ומעניינת היא גם ההנמקה שניתנה לתכנית מבהינת „מדיניות התוך” ומבחינת ה„תעמולה”. וזו לשונה:

„על-ידי תכנית-מדגסקר תימנע האפשרות, שהיהודים יקימו להם בפלשתינה מדינה מעין מדינת-הואתיקון. מן הצד התעמולתי יש להעיר, שעל ידי כך תינתן היכולת לעולם הנוצרי והמושלמי לקיים ברשותם באין מפריע את ירוד שלים ואת שאר המקומות הקדושים לצרכיהם שלהם. בפני אמריקה יש להוכיח, באיוו מידה של נדיבות-לב הגשים הרייך השלישי את פתרון השאלה היהודית העולמית.”

התכנית נשלמה ב־3 ביולי 1940, ובערך באמצע ספטמבר, כאמור למעלה, נתבטלה רש-מית. היא עמדה, איפוא, על סדר היום לא למעלה מהדשיים, ואם נאמן עלינו פון לותר — אפילו פהות מזה, אין אנו מכירים שום מיסמך גרמני רשמי, אשר בו יבואר ביאור מפורט מפני מה ואימתי נתבטלה תכנית זו. תלויים אנו, איפוא, בידיעות מכלי שני, מה גם שיתכן ואין או אף לא היה בנמצא כל מיסמך רשמי על פרטיה של הגוראה בהחלטות ההיסטוריות.

בידוע, נכבש האי מדגסקר, היכף לתבוסתה של צרפת, על ידי צבא בריטי וחילות די גול, ומתוך כך הוצא „מיד” מתחום השפעתם של הגרמנים. כן ידוע לנו, כי ב־20 בספטמבר נתן היטלר צו למפקדה הראשית של הצבא הגרמני להכין את „פעולת בארבארוסה”. שם זה ניתן לתכניות הצבאיות להתקפת ברית המועצות. הכנות הפלישה לאנגליה נערכו במשך חדשי יולי ואבגוסט. יש להגיה, שגורלה של תכנית-מדגסקר קר קשור היה קשר אורגני באמונה, שהיתה חיה בלב היטלר ועוזריו באותם הימים, כי המערכה במערב תסתיים בהצלחה עם כיבוש האיים הברי-טיים והמלהמה באירופה תיגמר בסוף הקיץ של שנת 1940.

לא נתברר עד היום, אם טעמים צבאיים בלבד — הסרונותיו של הצי הגרמני, התנגדות הגבורה של חיל-האוויר הבריטי וכיוצא בזה — או טעמים פוליטיים, ושמה האינסואיציה המפור-סמת של הפיהרר, הכריעו בדבר, שגרמניה הסתלקה מתכנית הפלישה לבריטניה. כמה גנר-לים גרמניים מדברים על החמצת שעת-כושר

פיהם אלה. מוסד-הגאמנות מוטל עליו לתסל כל נכסי דלא נידי של יהודי אירופה וליצור קרן יציאה והתישבות מרכזית. בנק בין-אירופי יוקם לשם שימוש ברכוש היהודי.

בעלות הקרקע, אשר תימסר לידי הדי הודים באי, תיקבע מן הצד המשפטי לפי מתכונת חווי-ההתישבות בגרמניה.

היהודים ערבים ערבות הודית לאי בכל נכסיהם לשעבר.

היהודים המיושבים במדגסקר מפסיר דים את נתינותם הקודמת, אך אינם נצי-שים מהוך כך אזרחים גרמניים. הם נחשבים „נתיני אי-המנדט מדגסקר”.

זו תכנית מדגסקר בקייה הכוללים, הקורא יראה אגב, לתמהוננו, באיוו מידה כמה מן התכ-ניות הכספיות הללו להקמת מוסד מרכזי לשם חיסול הנכסים היהודיים, שנשתיירו ללא בעלים, ולשימושם לצרכי הכלל היהודי דומות לתכניות לאתר-המלהמה שנערכו ע”י רוב ההסתדרויות היהודיות, ושבמקצת הוחל גם בהגשמתן. הימלר ועוזריו לא היו קצרי דמיון, לא באותה שעה קלה של היסוס ושהיה, אף לא, להוותנו, אחרי כן, משנפסלה התכנית והוחלט על ההשמדה.

מה אירע איפוא?

פון לותר ברשימותיו אומר בתכלית הקיצור: „ההשתלשלות הפוליטית הניתה תכנית זו מאחר-ריה, כבר באבגוסט 1940 הודיעני אפץ, כי בשיר-חתו האחרונה עם הפיהרר אמר לו היטלר, שהיהודים ישולחו למזרח”. לותר אינו מפרש, מדוע ולמה טרפה „ההשתלשלות הפוליטית” את התכנית. אך אין כל ספק, שהתכנית היתה ענין רציני לבעליה, לדברי ויסליצני (אחד מעוזריו הקרובים של אייכמאן), סמך לכתחילה היטלר את ידו על התכנית. הכוונה היתה להקים מוסד מרכזי, ובראשו גרינג, להגשמת התכנית. הנאציט נמלכו במומחים לשאלות כספים, בנקים והת-ישבות, על הפרטים הטכניים. הימלר שלח כמה וכמה קציני-גסטאפו לארצות אירופה השונות, בעלות הברית והנכבשות, ובידיהם הוראות מיוחדות, הם שימשו יועצים ליד ממשלות הקיזי-לינגים או ליד הקומנדטורות הגרמניות, ותפקידם היחיד היה להכין ולארגן את העברת יהודי אי-רופה למדגסקר. יועצים כאלה מונו בצרפת, איטליה, רומניה, קרואטיה, בולגריה, סלואקיה ושאר ארצות. הם נשאררו על כנם גם לאחר שנפ-

ברג, יש לראות סברה זו כמופרכת לחלוטין, כשפתחה יאפאן בהתקפתה על פיירל הארבור כבר נקפו חדשים מהתחלת פעולות ההשמדה. לעומת זאת מתברר מתוך מיסמכים גרמניים רשמיים, כי פקודת ההשמדה הראשונה נתכונה כלפי יהודי ברית-המועצות (לרבות יהודי המדינות הבלטיות, מזרח פולין, בסרביה ובקובינה). המרשל קייטל, ראש המפקדה הראשית של הצבא הגרמני, הודיע על כך ב־5 במרס 1941 בפקודה השאית לגנרלים הגרמניים, שנתמנו על הטיבות-צבא גדולות אשר עמדו להישלח להתר-קפה על רוסיה.

בפקודה זו של הפילדמרשל קייטל, בסעיף השני של פסקה ב' נאמר:

„על הרייכספיהרר של ה„ס.ס.״ היינר

ריך הימלר הוטלו מטעם הפיהרר תפקידיים מיוחדים בכל תחום הפעולות לשם הכנת האדמיניסטרציה הפוליטית העתידה. תפקידים אלה קשורים במלחמה שבין שני משטרים פוליטיים נוגדים. בגדר התפקידיים הללו יפעל מנהיג הרייך של ה„ס.ס.״ על דעת עצמו ועל אחריותו. כן יהיה הרייכספיהרר אחראי לכך, שמילוי תפקידיו לא יפריע לפעולות הצבאיות“.

קייטל נוקב שנים-עשר סוגים של אנשים הנר-עדים לחיסול בשטחים העתידיים להיכבש, — פעולה זו תיעשה על ידי הטיבות מיוחדות של ה„ס.ס.״ שימונו לכך על ידי הימלר. 11 הסוגים הראשונים כוללים את האנשים השונים או קבור-צות-האנשים השונות (חברי המפלגה, מורים, מנהלי קולחוזים וכיו"ב). שיש לראותם נגועים לאין תקנה בנגע הקומוניסטי. הסוג השנים-עשר הוא המקיף ביותר, והוא מכונה בפשטות: „היהודים“.

המשך פיתוחו של רעיון ההשמדה היה פועל-יוצא אבטומאטי מהחלטתו של היטלר להתקיף את ברית המועצות. תכנית מדגסקר — ובה פתח הצלה אם לשעה, ואם לאורך-ימים, — בטלה. גזרי-הדין האכזרי על יהודי אירופה נחתם. כנראה לא ארכה ההחלטה על גזרי-הדין הרבה, בעצם, הבשילה מכבר ולא צריכה היתה אלא לשעת-כושר נאותה. הרף-יעין היסטורי חלף עבר. כן חלף עבר הפרק הבא של דברי ימינו עקובי-המים. לואי ולא יחזור עוד.

בדברי ימי גרמניה, כותבי-העתים בבאות ודאי ינסו לגלות את האמת ההיסטורית בפרט זה. אך גם הם לא יוכלו להשיב תשובה המניתה את הדעת על השאלה, אם היה היטלר מצליח בנסיון זה ואם לאו, ואך לשוא נתהה לדעת, כיצד היה נחרץ גורלם של יהודי אירופה אילו היתה תכנית מדגסקר מתגשמת, או אילולא היתה מת-גשמת, אחרי כיבושם המוצלח של האיים הברי-טיים.

אולם אין כל ספק כי ימי-ספטמבר כבדי-הגורל חוללו מיפנה בל-ימנע בדברי ימי המל-חמה. עד לשעה זו היה גורלם של יהודי אירופה שקול. חייהם של מיליונים מוטלים היו על כף המאזנים, היטלר קיבל את הדינים-וחשבונות הראשונים על האבידות הניכרות של חיל האוויר הגרמני במערכת תעלת לאמאנש. הוא שקל את הדברים בדעתו. לא כל עוזריו הצבאיים פסימיים היו לגבי סיכוייה של פלישה, שאך בקושי ניתן לערכה בכוחות-ציי לקויים ובלא שחוסל חיל האוויר הבריטי חיסול גמור. מלחמת-צוללות והסגר על אנגליה סכנתם בעיני הפיהרר פחותה היתה, ומחירם מועט יותר, ובהתקפה על ברית המועצות ראה אפשרויות לשלום נפרד עם המע-רב.

או גמר בדעתו להתקיף את רוסיה. ובכך נחרץ גם גורל יהודי אירופה. בהכרח, כמעט באורח אבטומאטי, ולא רק משום ההכרח להש-לים גם עם רעיון הארכת המלחמה ולא רק משום ההכרח לוותר תוך כדי כך על הכנית-מדגסקר ולהמירה בפתרון אחר. בהתקפה על ברית-המר-עצות כרוכה היתה בבל-ימנע הצגת מטרות-השלטון הפוליטיות של גרמניה לעומת ההשפעה הקומוניסטית על עמי ברית-המועצות, שמכאן ואילך עותדו להיות כפופים לחוקי הרייך השלי-שי ולשרת את שאיפותיו הגרנדיוזיות. עמי ברית-המועצות צריכים אילוץ למשמעת. בכך כרוך היה חיסולה של ההשפעה הקומוניסטית. ובתורה הנאצית היה קשור בכך, קשר אורגני ובל-ימנע, חוקי וגורלי, רעיון חיסולם של היהודים. סברה הרווחת בחוגים רחבים היא, כי הכרזת המלחמה של ארצות-הברית על הרייך השלישי היא שגרמה להחלטה על השמדת היהודים. לאור המיסמכים שנמצאו בארכיונים הגרמניים, וכן על סמך עדויותיהם של מנהיגי הנאצים בנירנ-